

Mag. Jasmina
Mirčeva,
Andragoški
center Slovenije

VKLJUČENOST ODRASLIH V IZOBRAŽEVANJE

*Koliko nas dejavnosti vsakdanjega
življenja spodbujajo k temu?*

POVZETEK

Evropski svet je sprejel tri dolgoročne cilje na področju izobraževanja: izboljšati kakovost ter učinkovitost sistemov izobraževanja ter usposabljanja v Evropski uniji, vsem olajšati dostop do izobraževanja in usposabljanja ter odpirati izobraževalne sisteme v širše okolje. V prispevku bomo izhajali predvsem iz drugega cilja in najprej predstavili, kakšna je bila po raziskovalnih ugotovitvah vključenost odraslih v izobraževanje v Sloveniji in koliko je izobraževanje dostopno različnim družbenim skupinam. Posebno pozornost bomo namenili vprašanju, kakšna je povezanost načina preživljanja (organiziranosti) vsakdanjega življenja in stopnje vključenosti v izobraževanje. Prispevek temelji na rezultatih raziskave o vključenosti prebivalcev Slovenije v izobraževanje odraslih, ki je bila izvedena leta 1987, 1998 in 2004. Podatki so bili pridobljeni na reprezentativnem vzorcu slovenske populacije v starosti od 16 do 65 let.

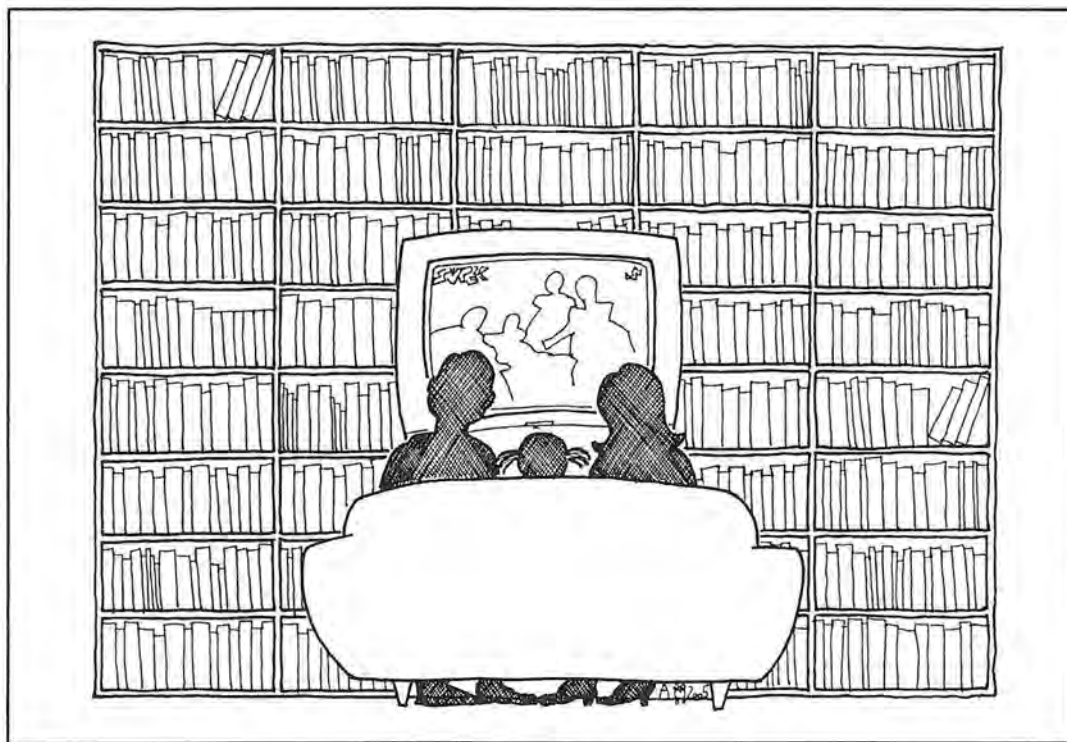
Ključne besede: vključenost, izobraževanje odraslih, družbene skupine, spol, starost, izobrazba, ekonomski položaj, zaposlitveni status, vsakdanje življenje, mediji

*Silnica razvoja
vsake družbe je
vgrajeno učenje.*

Znanost je že povedala svoje: ni razvoja in napredovanja, če se družba ne oblikuje ali razvija kot učeča se družba. Ta ima po besedah Z. Jelenca v vseh prvinah, ravneh in razsežnostih delovanja vgrajeno učenje kot silnico razvoja (Jelenc, 1995). Lundval je dodal, da je pomembna lastnost te družbe ohranjanje socialne kohezije in preprečevanje pojavljanja večjih socialnih razlik (po Svetliku in Pavlinu, 2004). To pa predpostavlja odpravljanje ovir za doseganje večje uspešnosti v gospodarski tekmi in načrtovanje posebne pomoči deprivilegiranim posameznikom in

socialno izključenim.

Dejstvo je, da postajata v današnji družbi način preživljanja in organiziranost dela ter vsakdanjega življenja vse bolj raznolika, meje med delom in prostim časom pa bolj fleksibilne. Organiziranost in oblike preživljanja vsakdanjega življenja vse bolj obvladujejo tržne zakonitosti. Pri tem imajo nekateri odrasli prednost pri boljši oskrbi, možnostih in raznoliki uporabi prostega časa, pri drugih je zaradi pomanjkanja časa, motivacije, denarja ali drugih razlogov čas zunaj dela manj ustvarjalno usmerjen. Hkrati pa lahko določeno stopnjo vključenosti v izobraževanje bolj ali manj pogojujejo tudi vrednostni sistem, navade in

okolje, v katerem posamezniki živijo.

V prispevku bomo najprej predstavili, kakšna je bila po ugotovitvah raziskave *Vključenost odraslih v izobraževanje* v Sloveniji leta 2004, kakšna je zastopanost podpopulacij v izobraževanju in kakšna je povezanost med načinom preživljanja (organiziranosti) vsakdanjega življenja in stopnjo vključenosti odraslih v izobraževanje. Pri tem smo **participacijo ali udeležbo v izobraževanju odraslih** opredelili kot sodelovanje odraslih od 16 do 65 let v enem ali več organiziranih učnih dogodkih na kakršnemkoli področju izobraževanja v zadnjih dvanajstih mesecih, ki ni bil oz. niso bili del rednega šolanja. **Družbene skupine** razumemo v tipično sociološkem smislu kot skupine ljudi, katerih spolne, starostne, izobrazbene, poklicne, delovne in materialno-statusne značilnosti imajo različne socialne razsežnosti in funkcije. Dejavnosti odraslih v izobraževanju merimo s tremi modalitetami. **Dejavni udeleženci** so tisti, ki so odgovorili, da se izobražujejo ali da so se v referenčnem

letu izobraževali več kot 6 ur. **Morebitno dejavni odrasli** so tisti, ki so odgovorili, da se zdaj ne izobražujejo ali da se v zadnjem letu niso izobraževali, vendar bi se želeli izobraževati, če bi imeli za to možnosti. **Nedejavni odrasli** so tisti, ki se ob anketiranju ali v zadnjih dvanajstih mesecih niso izobraževali, prav tako pa se tudi niso želeli udeležiti nobenega izobraževalnega programa.¹

METODOLOŠKI PRISTOP IN VZORČENJE

Podatki, ki jih predstavljamo v prispevku, so bili pridobljeni z raziskavo o vključenosti prebivalcev Slovenije v izobraževanje odraslih. Podatki so bili pridobljeni poleti leta 2004 na reprezentativnem vzorcu slovenske populacije, v starosti od 16 do 65 let. Raziskava je delno nadaljevanje projekta *Udeležba prebivalcev Slovenije v izobraževanju odraslih*, ki je leta 1998 potekala v sklopu nacionalne raziskave *Pismenost odraslih in udeležba v izobraževa-*

nju in je bila del *Mednarodne raziskave pismenosti odraslih* (IALS – International Adult Literacy Survey). Leta 2002 je bila izvedena raziskava *Pismenost in življenjske spretnosti*

Vključenost odrasle populacije v organizirane izobraževalne oblike z leti narašča.

odraslih (ALL – Adult Literacy and Lifeskills Survey), ki jo je vodil Statistični urad v Kanadi (Statistics Canada) in je zajela šest držav. Na podlagi metodologije preučevanja, ki so jo uporabljale te države, so bili oblikovani instrumentarij, vzorčenje in način pridobivanja

podatkov nacionalne raziskave o vključenosti odraslih v izobraževanje.

Za analizo problematike vključenosti je bil uporabljen anketni vprašalnik, ki je vseboval predvsem vprašanja zaprtega tipa, z možnostjo izbire enega ali več odgovorov, nekaj pa je bilo tudi odprtih vprašanj. Podatki so bili pridobljeni po metodi CATI (računalniško podprto telefonsko anketiranje – computer assisted telephone interviewing). Vzorec je bil izbran s seznama vseh fiksnih telefonskih števil iz telefonskega imenika. Pri vzorčenju je bila zagotovljena reprezentativnost po kriterijih: spol, starost, izobrazba in statistična regija. Z anketiranjem smo zajeli 2809 respondentov. Iz analize smo izključili anketirance,

ki se redno šolajo (dijake in študente). Takih je bilo 352 vprašanih oziroma 12,5 odstotka celotnega vzorca. Podatki so bili uteženi.

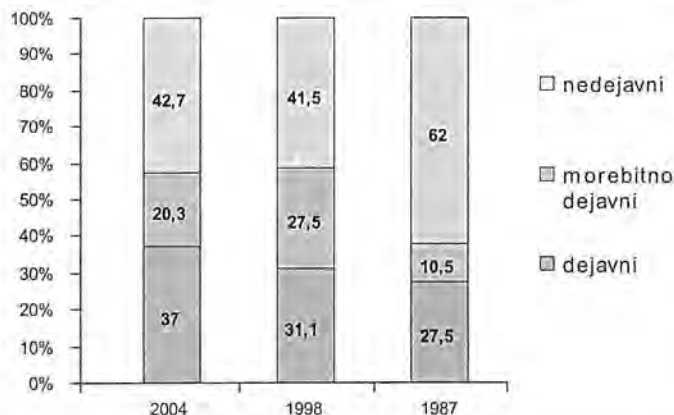
KATERE DRUŽBENE SKUPINE SE UDELEŽUJEJO IZOBRAŽEVANJA?

Najprej nas je zanimalo, kakšne so razlike v izobraževalni dejavnosti prebivalstva v obdobju pred družbenimi, političnimi, gospodarskimi in nekaterimi drugimi spremembami, v času sprememb in po njih. Na podlagi prej omenjene opredelitve dejavnih, morebitno dejavnih in nedejavnih v izobraževanju smo dobili spodaj predstavljeno porazdelitev odgovorov.

Leta 2004 prevladuje v Sloveniji skupina odraslih, ki so izobraževalno nedejavni, sledi ji skupina dejavnih, najmanj pa je morebitno dejavnih. V primerjavi z letom 1998 se je leta 2004 skupina dejavnih povečala za šest in glede na leto 1987 za skoraj deset odstotkov. Delež morebitno dejavnih odraslih v izobraževanju v obravnavanih treh časovnih obdobjih v Sloveniji izrazito variira. Leta 2004 zajema dobro petino populacije odraslih, kar je skoraj dvakrat več kot leta 1987 in za dobrih sedem odstotkov manj kot leta 1998. Ta porazdelitev odgovorov kaže, da je tudi v zadnjem preučevanem obdobju precej takih, ki se ne izobražujejo, čeprav bi to želeli, če bi za to imeli možnosti. Še bolj zaskrbljujoča je ugotovitev, da se je delež morebitno dejavnih nekoliko znižal tudi na račun tistih, ki se v dvanajstih mesecih pred anketiranjem niso izobraževali in hkrati niso bili za to zainteresirani. Pri tem je treba poudariti, da je skupina nedejavnih v izobraževanju največja v vseh preučevanih obdobjih. Relativno konstanten in visok delež neaktivnih v izobraževanju odraslih ni v skladu s konceptom družbene vključenosti, ki ga zastopa Evropska unija in se nanaša na vključenost v najširšem smislu vseh državljanov.

V preglednici 1 so prikazani podatki o izob-

Slika 1: Obrazci dejavnosti odraslih v izobraževanju leta 2004, 1998 in 1987 v odstotkih (vsi odrasli)

raževalni dejavnosti odraslih po sociodemografskih značilnostih (spol, starost, izobrazba), zaposlitvenem položaju in prihodku.

Pri pojasnjevanju deleža vključenosti imata

temeljno vlogo stopnja izobrazbe in starost. Sledi ekonomski položaj anketiranih. V primerjavi s temi parametri sta zaposlitveni status in spolna pripadnost populacije manj

Preglednica 1: Izobraževalna dejavnost odraslih leta 2004 glede na sociodemografske značilnosti, zaposlitveni položaj in prihodek

	DEJAVNI	MOREBITNO DEJAVNI	NEDEJAVNI
spol			
moški	38,8	19,4	41,8
ženski	35,1	21,2	43,7
starost²			
od 20 do 24 let	47,5	24,7	27,8
od 25 do 39 let	46,6	21,4	31,9
od 40 do 49 let	41,6	19,1	39,4
od 50 do 65 let	20,7	19	60,3
izobrazba			
nekaj razredov OŠ ali končana šolska obveznost	14,4	8,7	76,9
končana osnovna šola	18,5	20,1	61,4
eno- ali dveletna poklicna srednja šola	21,1	15,6	63,3
triletna poklicna srednja šola	26,7	22,8	50,5
štiriletna srednja šola	47,8	22	30,2
višja šola ali več	67,5	17,2	15,3
zaposlitveni položaj			
zaposlen/a pri delodajalcu	43,9	20,1	36
dela v svojem podjetju, svobodni poklic	56,5	29,9	22,6
kmetovanje	57,4	9,8	32,8
upokojenec/ka	12,3	20,5	67,2
brezposeln/a	30,3	24,7	45
gospodinja	20,4	8,2	71,4
prihodek			
manj kot 100.000 SIT	22	31,7	46,3
od 101.000 do 250.000 SIT	53,8	16,8	29,4
od 251 do 450.000 SIT	53,1	21,9	25
451.000 in več SIT	63,6	18,2	18,2

Ženske se še vedno manj vključujejo v izobraževanje kot moški.

vplivna dejavnika udeležbe.

Glede na **spol** lahko ugotovimo, da pri ženskah poteka izobraževanje nekoliko manj pogosto

kot pri moških, izobraževalne potrebe so redkeje uresničene, delež neaktivnih pa je v primerjavi z moškimi nekoliko izrazitejši. Razlike med spoloma glede vključenosti v izobraževanje niso tako očitne, še

vedno pa niso izraz popolne spolne enakosti. Že leta prej, ko je bila ugotovljena določena statistična povezanost med spolno pripadnostjo in participacijo v izobraževanju, je bilo konstatirano, da je ta izid pri ženskah posledica omejenega časa, namenjenega izobraževanju, kar je rezultat usklajevanja vloge žensk v družini z zaposlenostjo (Ivančič, 2001, 43). Predvidevamo lahko, da bi bilo uvajanje fleksibilnejših oblik izobraževanja in učenja, ki bi bile manj odvisne od časovnih omejitev in bolj naravnane k možnostim žensk, rešitev problema nižje participacije te podskupine na izobraževalnem področju.

Starost kot skupinska značilnost in raven vključenosti v izobraževanje sta obratno sorazmerno povezani – višja starost pomeni nižjo udeležbo v izobraževanju. Medtem ko je delež dejavnih v izobraževanju najvišji v delovno najaktivnejšem obdobju, predvsem od 20. do 49. leta, po 50. letu izrazito upada. Več kot dvakrat manjša aktivnost odraslih v Sloveniji po prelomnici 50 let ni v skladu s podaljševanjem delovne in življenjske dobe v razvitih evropskih državah, kaže pa, da so delodajalci manj pripravljeni vlagati v razvoj

višjih starostnih kategorij. Izobraževanja starejših odraslih pa ne smemo vezati le na zaposlitveni status, temveč tudi na nižjo udeležbo v izobraževalnih procesih, ki so namenjeni pridobivanju splošnega znanja in spretnosti ter osebnostnemu razvoju. Če upoštevamo dejstvo, da ima izobraževanje tudi socialno vlogo in da starejši odrasli, še posebej po upokojitvi, navajajo kot pereč problem socialno izolacijo, se je treba vprašati, koliko se upoštevajo tudi nepoklicno usmerjeni vidiki izobraževanja v tem obdobju.

Izobrazba ima temeljno vlogo pri pojasnjevanju deleža vključenosti v izobraževanje. To so pokazale nekatere dosedanje raziskave, npr. *Udeležba prebivalcev Slovenije v izobraževanju odraslih* (1998) ali *Odrasli prebivalci Slovenije v izobraževanju* (1989). Tudi zadnja analiza ni izjema ($p = 0,000$) in je še enkrat potrdila pravilo, da je končana 4- in 5-letna srednješolska izobrazba meja, ob kateri se delež vključenosti dvigne nad povprečje v populaciji. Dejavnost odraslih se tokrat giblje med deležem aktivnih s končanimi štirimi razredi osnovne šole in končano šolsko obveznostjo (14,4 %) do aktivnega deleža tistih z zaključeno višješolsko izobrazbo in več (67,5 %). Velja tudi obratno – neaktivnost in nemotiviranost sta najizrazitejša v skupini z zaključnimi štirimi razredi osnovne šole in končano šolsko obveznostjo ter najnižja v kategoriji z doseženo višješolsko izobrazbo in višjo. Največ morebitnih udeležencev je pri odraslih s 3-letno poklicno šolo in 4- ter 5-letno srednjo šolo in premosorazmerno upada pri odraslih z nižjo izobrazbo.

Nižja izobraževalna dejavnost v kasnejšem življenjskem obdobju je značilna ne le za Slovenijo, temveč tudi za druge razvite evropske države, ki se v zadnjih dvajsetih letih srečujejo s problemom staranja prebivalstva. Zato so nekatere države in regije, odličen primer je Wales, v svojih strategijah o vseživljenjskem učenju namenile posebne ukrepe populaciji po petdesetem letu starosti (Lifelong Learning Strategy to 2010, Wales, 2004). Ti ukrepi so po eni strani namenjeni revitalizaciji znanja in spretnosti starejših odraslih za potrebe trga delovne sile, po drugi strani pa večjemu udejstvovanju starejše populacije na vseh področjih življenja.

Če bi nadaljevali z analizo **zaposlitvenega statusa prebivalcev** in z njegovim prispevkom k udeležbi v izobraževanju, bi sklenili sledeče: izobraževalno najaktivnejše kategorije so zaposleni, bodisi v svojem podjetju, pri delodajalcu ali na kmetiji, najmanj aktivni kategoriji sta tradicionalno upokoјenci in gospodinje ($p = 0,000$). Brezposelni izkazujejo vmesno vrednost izobraževanja med delovno aktivno populacijo in tistimi, ki so izven delovnega trga. Žal je med brezposelnimi največ izobraževalno nedejavnih, sledijo jim dejavni brezposelni, skoraj četrtina je takih, ki se niso izobraževali, bi se pa za to odločili ob ustreznih možnostih. Lahko sklenemo, da aktivna udeležba na trgu dela pogojuje tudi več izobraževanja.

Z ugotavljanjem povezanosti **med prihodkom odraslih** in vključenostjo v izobraževanje pridemo do naslednjih ugotovitev. Potrdimo lahko, da se z zniževanjem prihodkov manjša udeležba v izobraževanju. Izobraževalna aktivnost tistih z najnižjimi dohodki je skoraj trikrat nižja kot izobraževalna aktivnost odraslih z najvišjimi prihodki. Hkrati pa so želje po izobraževanju skupine z najnižjimi prihodki dokaj visoke. Odrasli v plačilnem razredu od 101.000 do 250.000 tolarjev so bolj izob-

raževalno aktivni kot tisti v plačilnem razredu od 251.000 do 450.000 tolarjev. To pomeni, da se pri kategoriji bolje plačanih odraslih pojavljajo drugi dejavniki, npr. pomanjkanje časa ali manjša prostorska mobilnost, ki otežujejo dostop do izobraževanja. Ta kategorija od izobraževanja morda ne pričakuje višjih povračil, saj najbrž že zasedajo najbolj plačane pozicije (zaradi velikosti razpona tega sicer ni mogoče z gotovostjo trditi).

UDELEŽBA ODRASLIH V IZOBRAŽEVANJU IN AKTIVNOSTI V VSAKDANJEM ŽIVLJENJU

Dejavnosti vsakdanjega življenja so pomembna priložnost za uresničevanje nekaj specifičnega in ciljnega (Oxford English Dictionary, 1999). Kot je bilo že uvodoma povedano, je način preživljanja vsakdanjega življenja odvisen od statusa družine, lastništva, dela, navad, vzorcev posameznikov itn. Nedvomno so dejavnosti, ki potekajo v vsakdanjem življenju, vse bolj zanimiv predmet preučevanja tudi z vidika udeležbe odraslih v izobraževanju, saj se ravno v prostem času odrasli veliko naučijo. V nadaljevanju bomo skušali ugotoviti, koliko aktivnosti v vsakdanjem življenju spodbujajo učne dejavnosti, kateri so najpomembnejši viri informiranja ter s kakšnimi učnimi težavami in spodbudami v vsakdanjem življenju se srečujejo odrasli.

Po podatkih naše raziskave odrasli le redko uporabljajo knjižnice, še manj pogosto obiskujejo knjižarne. Ta dva kazalnika nista v prid predpostavki o razviti bralni kulturi odrasle slovenske populacije in tudi ne v skladu s tendencami po zviševanju deleža vključenosti v

Med brezposelnimi je največ izobraževalno nedejavnih.

Prostočasne aktivnosti postajajo vse pomembnejši vir izobraževanja.

Van der Kamp (po Tuijnmanu, 1996) omenja, da ni neposredne povezanosti med stopnjo vključenosti v izobraževanje in ekonomskim položajem posameznika. Lahko pa domnevamo, da si precejšen del zaposlenih v drugem plačilnem razredu prizadeva izboljšati svoj finančni položaj. Pridobivanje novega znanja in spretnosti je gotovo eden od pogojev za to. Linearno upadanje udeležbe v organiziranih učnih dejavnostih glede na prihodek in ob visokih izobraževalnih potrebah opozarja, da bi ustrezna materialna podpora lahko pripomogla k večji izobraževalni aktivnosti te populacije.

Preglednica 2: Pogostost uporabljanja knjižnic in obiskovanja knjigarn leta 2004 (vsi odrasli)

	N	MINIMUM	MAKSIMUM	POVPREČJE	STANDARDNA DEVIACIJA
uporaba knjižnic	2457	1	5	3,77	1,086
obisk knjigarn	2453	1	5	3,95	0,868

Opomba: 1 – dnevno; 2 – nekajkrat na teden; 3 – nekajkrat na mesec; 4 – redko; 5 – nikoli.

izobraževanje. Naši dosednji izračuni so pokazali, da obstaja statistična povezanost med večjo udeležbo v izobraževalnih dejavnostih in obiskovanjem oziroma uporabo knjižnic in knjigarn ($p = 0,000$). Večina nedejavnih (45,7 %) nikoli ne obišče knjižnice, med dejavnimi pa prevladujejo tisti, ki knjižnico obiščejo nekajkrat na mesec (34,9 %). Po pričakovanjih zavzamejo morebitni dejavni sredinsko mesto. Pri njih prevladujejo odgovori (31,4 %), ki pravijo, da se le redko odločijo za obisk knjižnice.

Glede obiskov knjigarn je distribucija odgovorov podobna in celo nekoliko manj ugodna. Med dejavnimi (42,6 %) in morebitnimi dejavnimi (46,5 %) prevladujejo tisti, ki redko obiščejo knjigarne. Nedejavni odrasli so najpogostejši, v 42,7 odstotka primerih, odgovorili, da jih nikoli ne obiščejo. Korelacijski koeficient je pokazal visoko stopnjo povezanosti ($p = 0,000$) med vključenostjo v izobraževanje in obiskom knjigarn. Toda kompleksnejša analiza je pokazala, da ne gre za neposredno povezavo med obiskom knjigarn in stopnjo vključenosti v izobraževanje, temveč se kot posredni dejavnik pojavlja končana formalna izobrazba. Vpliv formalne izobrazbe je statistično pomembnejši in učinkuje tako na pogostost obiskovanja knjižnic in knjigarn kot tudi na večjo dejavnost odraslih v izobraževanju. Test hi-kvadrat je poleg prevladujočega vpli-

va zaključene formalne izobrazbe nakazal določeno povezanost med delovnim položajem, spolno pripadnostjo ter obiskom in uporabo knjižnic ter knjigarn. Knjižnice večkrat obiskujejo zaposleni pri delodajalcu; za odgovor 'nekajkrat na teden' se je odločilo 10,8 odstotka vprašanih, za izbiro možnosti 'nekajkrat na mesec' pa 30,5 odstotka odraslih. Pri brezposelnih se je za odgovor 'nekajkrat na mesec' odločilo 27,7 odstotka anketiranih in 'nekajkrat na teden' 12,5 odstotka anketiranih, manj pogosto pa kmetje (74,2 %) in gospodinje (66,7 %).

Zelo podobne ugotovitve veljajo za obiske knjigarn. Najmanj aktivni so gospodinje in kmetje. Prvi se v 54,2 odstotka primerih nikoli ne odločijo za obisk knjigarn, dobra polovica kmečkega prebivalstva (50,8 %) se tudi ne odloči za izbiro tega odgovora. Za odgovor 'nekajkrat na mesec' so se najpogostejše odločili drugi (33,3 %) in zaposleni bodisi pri delodajalcu (28,6 %) bodisi v svojem podjetju oziroma v svobodnem poklicu (29,6 %).

Naslednji primerjalni parameter, ki nakazuje, kakšne so navade dejavnih, morebitnih dejavnih in nedejavnih v vsakdanjem življenju, je vsekakor vsakodnevno gledanje televizije ali videokaset. Izhodišče v nekaterih prejšnjih raziskavah, ki so obravnavale gledanost televizijskih oddaj, je bilo, da za razumevanje in spremljanje tega medija odrasli ne potrebujejo zelo razvitih spretnosti. Zato je bilo pričakovano, da bi bilo gledanje televizije in videokaset razširjeno tako med bolj kot tudi

Odrasli le redko uporabljajo knjižnice, še redkeje obiščejo knjigarne.

Preglednica 3: Gledanje televizije ali videokaset na dan leta 2004 (vsi odrasli)

	DEJAVNI	MOREBITNO DEJAVNI	NEDEJAVNI
2004			
1 do 2 uri na dan	74,5	66,2	64,9
2 in več, vendar manj kot 5 ur	22,2	27	30,7
5 ali več ur na dan	0,9	5,8	2,9
Nikoli ne gledam TV ali videa.	2,3	0,6	1
Nimam televizije ali videa.	0,1	0,4	0,6

N = 2455

manj dejavnimi odraslimi. K visoki uporabi tega medija pripomore tudi dejstvo, da ima skoraj vsako gospodinjstvo televizor, uporaba in spremljanje programov pa sta preprosta. Pogosto je način gledanja televizije ali videokaset pasiven. Dejstvo pa je, da je lahko spremljanje tega medija ravno tako koristno, saj ponuja različne možnosti za učenje. Nekatere longitudinalne raziskave (Sargent, 1991) so pokazale, da informativne, izobraževalne in dokumentarne oddaje televizijskih kanalov ponujajo priložnosti, ki postajajo pomemben vir učenja. Poglejmo si, kakšna je bila gledanost televizije in videokaset med odraslim slovenskim prebivalstvom leta 2004.

V povprečju so odrasli prebivalci Slovenije

leta 2004 gledali televizijo ali videokasete od eno do dve uri na dan. Nekoliko manj jih je televizijo gledalo dve in več, vendar manj kot pet ur na dan. Delež tistih, ki nimajo televizije ali videa oziroma tega nikoli ne gledajo, je bil leta 2004 zanemarljiv. Med odraslimi od 16. do 65. leta, ki zmerno spremljajo ta dva medija (1 do 2 uri na dan), prevladujejo dejavni. Nedejavni in morebitno dejavni pa bolj kot dejavni gledajo televizijo več kot dve ure na dan. Na podlagi odgovorov bi težko sklepali, da ta medij ovira večje vključevanje odraslih v izobraževalne dejavnosti. Temu zaključku zlasti nasprotuje precejšen delež dejavnih odraslih, ki konstantno spremljajo televizijska dogajanja med eno in petimi urami na

Preglednica 4: Viri informiranja o dnevnih dogodkih, javnih zadevah in vladnih ukrepih leta 2004 (vsi odrasli)

	N	MINIMUM	MAKSIMUM	POVPREČJE	STANDARDNA DEVIACIJA
časopisi, 2004	2452	1	4	1,90	0,9
revije, 2004	2448	1	4	2,49	0,96
radio, 2004	2457	1	4	1,84	0,93
televizija, 2004	2456	1	4	1,68	0,83
družinski člani, prijatelji, sodelavci, 2004	2455	1	4	2,22	0,88

Opomba: 1 – veliko, 2 – nekaj, 3 – malo, 4 – nič.

Preglednica 5: Število knjig v gospodinjstvu leta 2004 (vsi odrasli)

	DEJAVNI	MOREBITNO DEJAVNI	NEDEJAVNI
manj kot 25	10	14,9	21,2
25 do 100	46,9	48,2	53
več kot 100	43	36,9	25,8

N = 2450

dan. Na podlagi odgovorov dejavnih bi lahko celo sklepali, da televizijski programi lahko postanejo propaganda za nekatere organizirane izobraževalne dejavnosti. Zaključek je, da je gledanost tega medija v Sloveniji dokaj visoka in presega pisne vire pridobivanja informacij in znanja odraslih izven delovnega mesta. Uporaben je za vse, tako za bolj kot tudi manj dejavne odrasle, in ga je zato treba konstruktivno izkoristiti.

Ni naključje, da je znani kanadski raziskovalec Quigley (1997) kot pomemben dejavnik pri animiranju najbolj pasivnih struktur populacije poudaril ravno vlogo televizije. Visoka gledanost televizije in videa pa opozarja, da bo treba v prihodnje nameniti več pozornosti predvsem kakovosti programov ter v programskih načrtih spodbujati predvajanje čimveč izobraževalnih in informativnih oddaj.

Če bi nadaljevali z drugimi viri informiranja odraslih o dnevnih dogodkih, javnih zadevah in vladnih ukrepih v obdobjih 1998 in 2004, bi dobili sledečo distribucijo odgovorov.

Najpogostejše naveden vir informiranja o dnevnih dogodkih, javnih zadevah in javnih ukrepih je bil leta 2004 ponovno televizija, sledili so radio, časopisi, družinski člani, prijatelji, sodelavci, na zadnjem mestu pa so preostale revije. Porazdelitev odgovorov kaže, da imajo (avdio-vizualni) načini pridobivanja podatkov prednost pred pisnimi viri in kontakti ter pogovori v družini, med prijatelji in sodelavci, vsaj kar zadeva pridobivanje tovrstnih podatkov.

Statistično pomembne razlike so opazne med spremenljivkami o vključenosti v organizirane izobraževalne dejavnosti in informira-

njem o tekočih dogajanjih preko časopisov in revij. V obeh primerih je povezanost 0,000 in pomeni, da dejavnejši pri seznanjanju z dnevnimi dogodki, javnimi zadevami in javnimi ukrepi v primerjavi z morebitno dejavnimi več uporabljajo tako časopise kot revije. Še večja je razlika med dejavnimi in nedejavnimi v izobraževanju. Manjša povezanost je prepoznavna med informiranjem preko stikov v družini, s prijatelji, sodelavci in z vključenostjo v izobraževanje ($p = 0,006$). Povezanosti med poslušanjem radia in vključenostjo v izobraževanje ni ($p = 0,680$). To pomeni, da je razširjenost radia precej visoka in neodvisna od stopnje vključenosti v izobraževanje.

Nekateri avtorji (Sargant, 1991) poudarjajo pomembnost okoliščin pri izrabi prostega časa kot spodbudo ali oviro za dejavno izobraževanje. Zato se naslednje vprašanje nanaša na število knjig v gospodinjstvu anketiranih. Naša predpostavka je, da večje število knjig pogojuje večjo izobraževalno aktivnost oziroma ta spodbuja posameznika k branju.

Test hi-kvadrat je to predpostavko tudi potrdil ($p = 0,000$). Več kot 100 knjig imajo dejavni, manj kot 25 pa v glavnem nedejavni. Med morebitnimi dejavnimi je največ takih, ki imajo od 25 do 100 knjig. Ponovno je treba opozoriti, da izrazita povezanost ni tako nujno neposredna in je zelo verjetno, da se kot posredne pojavljajo tudi druge spremenljivke, kot so starost, izobrazba itn. Naša analiza je pokazala, da med vprašanimi spol in zakonski stan nimata pomembne vloge glede števila knjig v gospodinjstvih. Po pričakovanjih ima najpomembnejšo vlogo končana formalna izobrazba ($p = 0,000$), ki ji sledi delovni

Preglednica 6: Strinjanje s trditvami leta 2004 (vsi odrasli)

	Se strinjam.	Delno se strinjam.	Ne strinjam se.
Dober/a sem pri računanju in uporabi števil.			
dejavni	64,2	29,5	6,3
morebitno dejavni	62,9	31,5	5,6
nedejavni	60,9	30,3	8,8
Težave imam, ko moram izračunati zneske denarja pri popustih/na razprodajah.			
dejavni	5,4	8,6	86
morebitno dejavni	9,8	11	79,1
nedejavni	14,1	13,1	72,8
Berem samo, kadar moram.			
dejavni	13	8,7	78,3
morebitno dejavni	17,3	9	73,7
nedejavni	26,8	13,3	59,9
Branje je ena od mojih najljubših dejavnosti.			
dejavni	43	33,9	23,1
morebitno dejavni	49,1	28,1	22,8
nedejavni	40,4	31,3	28,3
Uživam v pogovorih z drugimi o prebranem.			
dejavni	66	24	10
morebitno dejavni	71,1	19,9	9
nedejavni	68,1	19,5	12,4

položaj vprašanih ($p = 0,002$). Število publikacij narašča zelo linearno s končano formalno izobrazbo vprašanih. Manj kot 25 knjig v gospodinjstvu imajo odrasli z najnižjo izobrazbo (62,2 % odraslih z nekaj razredov osnovne šole, 32,8 % s končano šolsko obveznostjo in 25,9 % je takih z zaključeno osnovno šolo). Med tistimi, ki imajo od 25 do 100 knjig, prevladujejo odrasli s končano poklicno srednjo šolo, bodisi enoletno, dveletno (62 %) ali triletno (56 %). Več kot 100 knjig imajo tisti z zaključeno štiriletno srednjo šolo (39,7 %) in več (62,1 %).

Če nadaljujemo z nekoliko manj, a še vedno pomembnim dejavnikom 'poklicni položaj', bi lahko izpostavili, da imajo največ knjig zaposleni v svojem podjetju ali v svobodnem poklicu (52,2 %), manj kot 25 knjig pa ima 29,8 odstotka gospodinj, 27,6 odstotka kme-

tot in 23,2 odstotka brezposelnih. Da imajo med 25 in 100 knjig, je bil najpogostejši odgovor zaposlenih pri delodajalcu (53,1 %). Ni rečeno, da lastništvo pomeni tudi branost knjig. Vsekakor pa je v prid razmišljanju o višji bralni kulturi, za katero sta Možina in Knaflič že leta 2000 dokazali, da pozitivno vpliva na udeležbo v izobraževanju.

In kako vpliva vključenost odraslih v izobraževanje na izrabo prostega časa in na organiziranje vsakdanjih življenjskih aktivnosti? Pričakovano bi bilo, da se udeleženci v izobraževanju redkeje srečujejo z ovirami vsakdanjega življenja, bodisi pri računanju bodisi pri branju. Poglejmo si, ali je ta povezanost linearna.

Naj najprej opozorimo, da povezanost med posameznimi trditvami in našo konstanto 'vključenosti odraslih v izobraževanje' ni

Udeležba v izobraževanju je višja pri nižjih starostnih skupinah in pri odraslih z boljšimi izobrazbenimi dosežki. Višji prihodek pričakovano olajšuje dostop do izobraževalnih dejavnosti. Izjema so odrasli v plačilnem razredu od 101.000 do 250.000 tolarjev, ki kažejo višjo udeležbo od tistih v višjem plačilnem razredu.

Razlike v obsegu izobraževalno dejavnih glede na zaposlitveni položaj pa kažejo najvišjo izobraževalno dejavnost zaposlenih (pri delodajalcu, v svojem podjetju, v kmetijstvu), najmanjšo pa pri tistih, ki so manj delovno aktivni, npr. upokojeanci in gospodinjice. Razlike med spoloma so manj izrazite, kažejo pa, da se moški kot skupina nekoliko več izobražujejo kot ženske.

tako razvidna, kot bi lahko pričakovali. Nobe ne povezanosti ni med vključenostjo odraslih v izobraževanje in razpravljanjem z drugimi o prebranem ($p = 0,875$), zelo nizka pa je pri trditvah 'dober/a sem pri računanju in uporabi števil' ($p = 0,038$) ter 'branje je ena od mojih najljubših dejavnosti' ($p = 0,027$). Ostaneta še izjavi: 'težave imam, ko moram izračunati zneske denarja pri popustih/na razprodajah' in 'berem samo, kadar moram'. Pri obeh je povezanost nič.

To, da so se pripadniki vseh treh kategorij strinjali ali delno strinjali z odgovorom 'dober/a

sem pri računanju in uporabi števil', lahko kaže na dvojje: da anketiranci nasploh nimajo težav pri računskih operacijah, ker so pri tem dobri, ali da teh težav ne zaznajo, saj jih v ob-

stojećih življenjskih in delovnih okoliščinah ne potrebujejo, ker je okolje premalo zahtevno. Nezaznavanje obstoječih težav pa je ena največjih ovir pri izobraževanju. Drugače pa je spodbudna ugotovitev, da se vsi anketirani odrasli delno ali v celoti strinjajo, da je branje ena od najljubših dejavnosti in da uživajo v pogovorih z drugimi o prebranem. Ta odgovor se ne ujema z redkim obiskom knjižnic in knjigarn ter z neustreznimi bralnimi navadami, še posebej manj izobraženih odraslih, o katerih smo pisali v nekaterih poprejšnjih

raziskavah (*Pismenost odraslih v Sloveniji*, 2000).

Če se osredotočimo na trditve, pri katerih smo ugotovili povezanost, bi sklenili, da imajo nedejavni in morebitno dejavni pogostejše težave pri izračunih zneskov denarja pri popustih/na razprodajah kot dejavni. Tukaj je treba kljub temu opozoriti, da je precej visok delež neaktivnih ali potencialno aktivnih, ki te trditve niso potrdili. Enako velja tudi za naslednjo možnost. Le redkokdo je odgovoril, da bere samo, kadar mora. Praviloma so bili to nedejavni ali morebitno dejavni v izobraževanju.

SKLEP

Namen prispevka je bil, da prikaže razlike v izobraževalnih dejavnostih odraslih in opozori na njihovo povezanost z načinom preživljanja vsakdanjega življenja. Posebno pozornost smo namenili virom informiranja in učenju v vsakdanjem življenju ter nekaterim izobraževalnim težavam in spodbudam. Naša analiza je pokazala, da stopnja vključenosti odraslih v programe izobraževanja v Sloveniji narašča. Žal je še vedno največ izobraževalno nedejavnih, sledijo dejavni, najmanj pa je odraslih, ki se v zadnjih dvanajstih mesecih niso izobraževali, a bi to storili, če bi imeli priložnost. Podatki kažejo, da v Sloveniji obstajajo obrazy izobraževalnih dejavnosti odraslih, ki so močno povezani s sociodemografskimi znaki, ekonomskim in zaposlitvenim položajem.

A stopnja vključenosti v izobraževanju ni le sociodemografsko, poklicno in ekonomsko pogojena, temveč jo v veliki meri določajo dejavnosti vsakdanjega življenja. Kot je bilo pričakovano, k višji udeležbi v izobraževanju pripomorejo pogostejši obiski knjižnic in knjigarn, lastništvo večjega števila knjig, kombinirana poraba različnih informacijskih virov (časopisov, revij, radia, televizije in pogovorov) pri seznanjanju o dnevnih dogodkih, javnih zadevah in vladnih ukrepih. Televizija in radio sta se izkazala kot najbolj prevladu-

Nedejavni v izobraževanju pogosto ne zaznajo težav.

joč način pridobivanja informacij, uporaben pri vseh kategorijah, tudi pri najmanj izobraženo aktivnih.

Gledanje televizije se pogosto absorbira kot pasiven način sprejemanja podatkov, ki ne stimulira bolj ustvarjalnega in učno usmerjenega vedenja. Nedavno izvedena raziskava *Odraščanje z mediji* (1999) je pokazala, da je vpliv televizije v slovenskem prostoru na vedenje in učne prakse precej odvisen od tega, ali se gledalci odločajo za izbiro vsebine za nezahteven okus, navadno vsebino ali vsebino za zahteven okus. Vpliv televizije je lahko pozitiven, če se izkoristi kot medij, ki spodbuja in promovira večjo izobraževalno udeležbo. Lahko se pa strinjamo, da televizija ne sme postati edini vir informiranja in so njeni učinki koristni le v kombinaciji z drugimi informacijskimi viri (časopisi, revije, knjige), ki zahtevajo večja predznanja in bralne navade. Na podlagi rezultatov o ovirah pri računanju in branju v vsakdanjem življenju bi lahko sklenili, da so bili udeleženci relativno zadovoljni s svojimi prejšnjimi spretnostmi in znanjem. Izidi kažejo, da zaradi pomanjkanja bralnih in pisnih spretnosti odrasli nimajo večjih težav v vsakdanjem življenju. Spodbuden je tudi prevladujoč odgovor, da je branje oziroma pogovor o prebranem ena najljubših dejavnosti. Naj opozorimo, da pri interpretaciji teh odgovorov ne bi smeli obravnavati neodvisno od dosežkov pismenosti, ki je bila izkazana ob raziskavi *Pismenost odraslih v Sloveniji* (Možina, E., Knaflič, L., Kodelja Starin, J., 2000). Ti so pokazali, da so zahteve življenjskega okolja in pismenosti odraslih dokaj usklajene, hkrati so opozorili, da je med tistimi, ki so zadovoljni s svojimi bralnimi in pisnimi spretnostmi, kar 67 odstotkov ljudi na prvih dveh ravneh pismenosti.

LITERATURA IN VIRI

Bevc, M., Svetlik, I., Pavlin, S., idr. (2004). Opredelevanje dejavnosti in mehanizmi družbe znanja. Raziskovalni pro-

jekt: Dejavniki in indikatorji razvoja na znanju temelječe družbe. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Courtney, S. (1992). *Why Adults Learn? Towards a Theory of Participation in Adult Education*. London, New York: Routledge.

Erjavec, K., Volčič, Z. (1999). Odraščanje z mediji: Rezultati raziskave Mladi in mediji. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.

Jelenc, Z. (1995). 'Učeca se družba', 'družba, ki se uči', 'družba, kjer se uči', 'družba učenja' ... Novičke, maj 1995, str. 14–15.

Jelenc, Z. (1989). Odrasli prebivalci Slovenije v izobraževanju. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja, Skupnost izobraževalnih centrov.

Knaflič, L., Mirčeva, J., Možina, E. (2001). Temeljno znanje in spretnosti odraslih v Sloveniji in njihova družbena, ekonomska in izobraževalna dejavnost. Raziskovalno poročilo. Andragoški center Slovenije.

Learning a Living: First Results of the Adult Literacy and Lifeskills Survey (2005). Pariz: Statistics Canada, OECD.

Lifelong Learning Strategy to 2010 in Swansea (2004). Draft for Consultation.

Literacy in the Information Age – Final Report of the International Adult Literacy Survey. (2000). Organization for Economic Co-operation and Development, Pariz: Statistics Canada.

Mohorčič Špolar, V., Ivančič, I., Mirčeva, J., Možina, E., Radovan, M., Vilič Klenovšek, T., Pangerc Pahernik, Z. (2001). Udeležba prebivalcev Slovenije v izobraževanju odraslih. Ljubljana, ACS.

Oxford English Dictionary (1999). Oxford: Oxford University Press.

Quigley, B. A. (1997). *Rethinking Literacy Education: The Critical Need for Practice-based Change*. San Francisco: Jossey-Bass.

Sargent, N. (1991). *Learning and Leisure: a study of Adult Participation in Learning and its Policy Implications*. Leicester: NIACE.

Tuijnman, A. C. (ur.) (1996). *International Encyclopedia of Adult Education and Training*. Oxford, New York, Tokio: Pergamon.

¹ Opredelevanje pojmov udeležbe v izobraževanju odraslih dejavni, morebitno dejavni in nedejavni odrasli smo povzeli po mednarodni publikaciji *International Adult Literacy Survey*, kjer so predstavljeni rezultati Mednarodne raziskave o pismenosti odraslih.

² Zaradi nereprezentativnosti vzorca odraslih od 16. do 19. leta je bila ta populacija pri prikazovanju starostnih razlik izločena iz obravnave.